

PROFESIONALNI STANDARDI U VJEŠTAČENJU DOKUMENATA I RUKOPISA

Pregledni naučni rad

Primljeno/Received: 6. 10. 2023.

Prihvaćeno/Accepted: 8. 11. 2023.

Muamer KAVAZOVIĆ
Milan ŽARKOVIĆ
Marija LUČIĆ-ČATIĆ
Nebojša BOJANIĆ

Sažetak

Kriminalističko/forenzičko vještačenje dokumenata predstavlja segment kriminalističke tehnike, odnosno forenzičke znanosti. U savremenim državama se ovim poslovima bave usko specijalizirane službe koje su često pod ingerencijom različitih sigurnosnih struktura (pravosuđe, policija, imigracijske službe i sl.). U Bosni i Hercegovini (kao i u državama bivše Jugoslavije), ovi poslovi su tradicionalno vezani za policijske službe čije djelovanje spada u oblast kriminalističke tehnike (u novije vrijeme forenzike). Kroz vršenje navedenih poslova su se razvili specifični načini postupanja, načini rada, kao i procedure vezane za obuku osoblja i načine postupanja unutar pojedinačnih aktivnosti ove vrste vještačenja. Predmet ovog rada je prikaz polja rada kriminalističkog vještačenja spornih dokumenata, odnosno znanja i uslova koje bi trebao da posjeduje jedan dobro obučeni vještak u ovoj oblasti. Takođe, rad bliže prikazuje i neke načine na koje bi se do traženih spoznaja i znanja trebalo dolaziti. Osnovni razlog za ovako postavljen predmet rada leži u želji da se izvrši prikaz ove oblasti iz ugla moderne nauke, struke i pisano postavljenih standarda koji se primjenjuju u svijetu. Drugi razlog predstavlja želja da se na naučni i praktični način prikažu postavke ove oblasti iz ugla međunarodne prakse. Naime, u radu će se izvršiti analiza nekih od dostupnih međunarodnih standarda i procedura za ovu oblast vještačenja. Navedena analiza će počivati na komparativnom pregledu literature i analizi standarda i procedura organizacija kao što su: Naučna radna grupa za forenzičko ispitivanje dokumenata (SWGDOC), Američki odbor forenzičkih vještaka za ispitivanje dokumenata (ABFDE), Američka akademija za forenzičke nauke (AAFS), Američki nacionalni institut za standardizaciju (ANSI), Američko udruženje vještaka za sporne dokumente (ASQDE), Jugozapadna asocijacija forenzičkih vještaka za dokumente (SWAFDE), Jugoistočna asocijacija forenzičkih vještaka za dokumente (SAFDE) i Evropska mreža forenzičkih instituta (ENFSI).

Ključne riječi

Vještačenje dokumenata i rukopisa, standardi i procedure, obuka vještaka

UVOD

Upotreba lažnog identiteta i korištenje zaštićenih dokumenata su, vrlo često, osnovni preduvjeti za različite kriminalne aktivnosti, kao što su: krijumčarenje migranata, trgovina ljudima, terorističke aktivnosti, krijumčarenja droge, oružja i drugih dobara, kao i činjenje različitih oblika prevara. Korištenje lažnih dokumenata olakšava kriminalne aktivnosti (a naročito oblike kriminalne djelatnosti u vezi sa tzv. prekograničnim kriminalom). Ovakve aktivnosti uključuju na prevaru dobijene, nezakonito izdane i krivotvorene dokumente.

Pod zaštićenim dokumentima podrazumijavamo dokumente koji sadrže ugrađene sigurnosne elemente u cilju zaštite vrijednosti te vrste dokumenta. Mnogi lični dokumenti sadrže sigurnosne elemente kao npr. putna isprava, lična karta/osobna iskaznica, vozačka dozvola i sl. Zaštićene dokumente u širem smislu predstavljaju i novčanice, bankovne i druge kartice, vize, različite vrste ulaznica itd.

Lični dokumenti su svi dokumenti koji se mogu koristiti kako bi se provjerile određene činjenice vezane za određenu osobu, odnosno koji sadrže određene podatke vezane za tu osobu. Neke države kao dokaz identiteta podrazumijavaju isključivo ličnu kartu/osobnu iskaznicu, dok neke države kao dokumente kojim se dokazuje identitet dozvoljavaju i druge vrste dokumenata (npr. vozačku dozvolu).

U smislu naprijed navedenog mnoge zemlje u svijetu su prepoznale da kriminalističko/forenzičko ispitivanje dokumenata ima vitalan značaj za sprečavanje različitih vidova kriminalnih aktivnosti, a naročito u suzbijanju ilegalne migracije, te obezbjeđenju sigurnosti granične kontrole. S tim ciljem takve države su razvile odgovarajuće materijalne i stručne kapacitete, te vrše stalno unapređenje svojih sposobnosti u toj oblasti. Nasuprot tome postoje mnoge zemlje koje nemaju tu sposobnost ili ista nije na potrebnom nivou. Razlog za ovo leži u nedostatku svijesti kod relevantnih autoriteta u vezi sa aspektima sigurnosti koje kriminalističko/forenzičko vještačenje dokumenata može pružiti kako bi se unaprijedile granične kontrole, odnosno druge sigurnosne i migracijske potrebe.

Tradicionalno, kriminalističko/forenzičko vještačenje dokumenata predstavlja segment kriminalističke tehnike, odnosno forenzičke znanosti. Unutar ove oblasti se nalazi i kriminalistička rukopisna identifikacija, analiza pisaćih mašina, analiza printanih/štampanih sadržaja, analiza mastila, te ispitivanja drugih obilježja dokumenata, koja mogu, a i ne moraju sadržavati zaštitne elemente.

Ovim poslovima u savremenim državama se bave usko specijalizirane službe. Ove službe su često pod ingerencijom različitih sigurnosnih struktura (pravosuđe, policija, imigracijske službe i sl.). U svom poslu ove službe koriste sofisticiranu forenzičku opremu za ispitivanje dokumenata.

Kada je riječ o našoj zemlji (kao i o državama bivše Jugoslavije), tradicionalno ovi poslovi su vezani za policijske službe koje se bave poslovima kriminalističke tehnike (u novije vrijeme forenzike). Kroz te poslove razvili su se specifični načini postupanja, načini rada, kao i procedure vezane za obuku osoblja. Ti načini su nastali kroz usvajanje iskustava iz, po ovim pitanjima, naprednijih i razvijenijih država. Pa tako, već pedesetih godina prošlog vijeka, na prostoru bivše države, imamo prvo cjelovito pisano djelo vezano za ovu oblast¹. Važno je napomenuti da su djela vezana za ovu

¹ Simonović Lj. (1956). Vještačenje dokumenata. Beograd: Redakcija časopisa „Narodna milicija“. U ovom djelu Simonović, kao pionir u oblasti vještačenja dokumenata na prostoru bivše države i jedan od najznačajnijih autora u toj oblasti do danas, predstavlja elementarne postavke ove oblasti vještačenja,

oblast vještačenja bila pisana i za vrijeme Kraljevine Jugoslavije², ali je Simonovićevo djelo prvo cjelovito štivo ove vrste. U to vrijeme veliki broj vještaka iz bivše Jugoslavije odlazi na stručne edukacije u različite evropske države. Pa tako, neki vještaci iz naše zemlje³ su u to vrijeme boravili na usavršavanju u jednom od (tada, a i sada) najznačajnijih instituta za forenzičke nauke, Institutu za forenzičke nauke i kriminologiju u Lozani⁴, koji i danas provodi odgovarajuće nastavne programe za sticanje edukacija, između ostalih, i za ovu oblast vještačenja. U kasnijim fazama razvoja obuka domaćih vještaka je vršena u okviru domaćih institucija. Takođe, što je stručnoj i naučnoj javnosti vezanoj za oblast kriminalistike opštepoznato, javljaju se i brojni autori, koji kroz veliki broj djela različitog obima pišu o ovoj oblasti vještačenja. Ovdje izdvajamo samo neke: Vodinelić, Marković, Aleksić, Sabol. Na takvim temeljima je, tada, a i danas zasnovana ova oblast vještačenja unutar policijskih struktura u BiH.

Dakle, predmet ovog rada je prikaz polja rada kriminalističkog vještačenja spornih dokumenata, odnosno znanja i uslova koje bi trebao da posjeduje jedan dobro obučeni vještak u ovoj oblasti. Takođe, rad bliže prikazuje i neke načine na koje bi se do traženih spoznaja i znanja trebalo dolaziti. Osnovni razlog za ovako postavljen predmet rada leži u želji da se izvrši prikaz ove oblasti iz ugla moderne nauke, struke i pisano postavljenih standarda koji se primjenjuju u svijetu. Drugi razlog predstavlja želja da se na naučni i praktični način prikažu postavke ove oblasti iz ugla međunarodne prakse, obzirom da se, u novije vrijeme, u pojedinim dijelovima naše zemlje, pojavila određena grupa ljudi, koja propagira jedan potpuno drugačiji način viđenja rada, a i obuke relevantnog kadra koji bi se trebao baviti ovom vrstom posla. Oni naime, praktično postavljaju potpuno "nove" temelje ove struke (prema vlastitim viđenjima iste, ne uvažavajući davno dostignute spoznaje i standarde vezane za ovu oblast). U tom smislu ovaj rad je potrebno posmatrati kao prikaz relevantnih stručnih i naučnih izvora, te pisanih standarda relevantnih stručnih i naučnih tijela i uglednih svjetskih organizacija, sve u vezi oblasti kriminalističkog/forenzičkog vještačenja spornih dokumenata (i podoblasti koje u ovu oblast vještačenja spadaju). Kroz ove aktivnosti će se prevashodno koristiti metode analize sadržaja, deskripcije i komparativni metod.

Takođe, rad bi trebao dati i određene preporuke u pogledu, mogućih, budućih pravaca djelovanja unutar ove oblasti vještačenja u BiH.

dotadašnja iskustva i metode, te u najvećoj mjeri prenosi iskustva A.S Osborna, kao utemeljitelja ove vrste forenzičke djelatnosti u SAD, te tada dostupnih evropskih autora iz ove oblasti.

² Kao primjer takvog djela navodimo djelo: Bauer H. (1940). Veštačenje pismenih isprava (materijal za pravljenje pisanih isprava i hemijsko ispitivanje domaćeg mastila). Beograd: Štamparija „Jugoslavija“. Ovo djelo je u najvećoj mjeri posvećeno hemijskom pristupu analize tadašnjih sastavnih elemenata tadašnjih dokumenata (sastav papira i mastila).

³ Prema podacima prezentiranim u vlastitim pisanim sudskim elaboratima na jednoj ovakvoj edukaciji je tokom pedesetih godina prošlog vijeka boravio dugogodišnji sudski vještak iz ove oblasti vještačenja Luka Talijan.

⁴ eng. The Institute of Forensic Science and Criminology (IPSIC) osnovan 1909. godine, prema <https://www.police-scientifique.com/les-etudes/ecole-des-sciences-criminelles> (04.04.2023). Zanimljivost vezana za ovaj Institut je da je isti osnovan od strane, na prostorima bivše države (a posebno Republike Srbije) poznatog forenzičkog stručnjaka Dr. Rodolphe Archibald Reissa. Ovaj institut danas djeluje pod nazivom Škola kriminalističkih nauka sa sjedištem u Lozani, Švajcarska (eng. School of Forensic Science, Lausanne, Switzerland).

PREGLED PROCESA FORENZIČKOG VJEŠTAČENJA DOKUMENATA

Unutar široke oblasti forenzičke nauke naučno ispitivanje dokumenata ima samo jednu svrhu: da obezbjedi informacije o načinu nastanka dokumenta koje bi bile od koristi tražiocu vještačenja ili prije toga istražitelju ili drugom službeniku koji je tražio dokaze na ovaj način. Ista filozofija koja se primjenjuje na forenzičku nauku primjenjuje se i na ispitivanje dokumenata, a to je primjena naučnih metoda i tehnika na sam problem (Ellen, 1997, s. 1).

Provođenje vještačenja dokumenata se u državnoj strukturi, uglavnom, dešava na dva nivoa:

- Vještačenje dokumenata od strane organa granične policije ili imigracione službe
- Vještačenje dokumenata od strane forenzičkog laboratorija.

Misija granične policije i imigracijske službe se veže za utvrđivanje autentičnosti identiteta osobe koja je nosilac ličnog dokumenata i utvrđivanje ispravnosti samog dokumenata (sa aspekta zaštitnih obilježja te vrste dokumenata), dok je zadatak forenzičkog laboratorija raznolikiji i predstavlja širi spektar aktivnosti, zavisno od nadležnosti i osposobljenosti same laboratorije. Forenzičke laboratorije vrše vještačenje kako zaštićenih, tako i drugih dokumenata za čije se vještačenje ukaže potreba. Ono što je najvažnije u ovim postupcima je da se između ova dva nivoa forenzičkog postupanja uspostavi i održava bliska i dobra komunikacija.

Obzirom da su procedure vještačenja dokumenata, odnosno njihovih pojedinačnih sadržaja (koji takođe mogu biti samostalni predmet vještačenja), raznolike i različite po svom sadržaju, ovdje se nećemo šire baviti pojedinačnim procedurama u vršenju takvih aktivnosti. Kroz ovaj rad će se obrađivati isključivo neke generalne procedure (koje se tiču vještačenja spornih dokumenata na općem-zajedničkom nivou za veći broj postupaka unutar ove oblasti).

Forenzičko ispitivanje dokumenata je proučavanje materijalnih tragova, a materijalni tragovi ne lažu. Samo može doći do greške u njihovoj interpretaciji. Samo greška u pronalaženju ili slušanju njihovog istinskog svjedočenja im može oduzeti vrijednost. Ispitivanje dokumenata može zahtijevati pronalaženje informacija o istoriji dokumenta ili dokaze o redosljedu događaja koji su se desili. Sporni rukopisi se mogu naći i na zidovima ili drvenim površinama, ili na bilo kom drugom fizičkom objektu bilo koje veličine, a mogu se nanijeti bojom umjesto tintom, velikim flomasterima, četkama, ili sprejevima umjesto uobičajenih sredstava za pisanje. Poruka može biti prijeteća, napadna, prosta, uznemirujuća ili inkriminirajuća. Naravno, vještak za ispitivanje dokumenata će biti pozvan kako bi primjenio svoje vještine za identifikiranje autora određenog natpisa, mada medij na kojem se rukopis nalazi (npr. površina zida ili betonskog mosta) ne spada baš u klasičnu definiciju dokumenta. I mada su ove situacije rijetke, vještake za dokumente treba obučavati i pripremati i na ovakve slučajeve. Američko udruženje za testiranje i materijale (ASTM), u svom dokumentu E.444-79, je dalo standardan opis posla vezan za forenzičko ispitivanje dokumenata⁵. Ovaj opis se odnosi prema dokumentima u užem smislu. Takođe u ovom dokumentu se nalaze navedene i određene kvalifikacije osobe koja može obavljati ovu vrstu posla. Bez obzira na sve nedostatke, ovaj dokument jasno pravi razliku između forenzičkog ispitivanja rukopisa i kaligrafije, prepisivanja i grafologije (Huber-Headrick, 1999, str. 8-9).

Naučni metod je način razmišljanja. Ovdje se radi o proučavanju zapaženih fenomena i traženje

⁵ Ovaj standard je kroz godine revidiran. Prema dostupnim izvorima aktuelna je verzija standarda E.444-09, više vidjeti: <https://www.forensicsciencesimplified.org/docs/resources.html> (25.01.2023).

korelacija između njih na osnovu viđenja da postoji red i dosljednost u univerzumu. Zapažanja vezana za raj, životinje ili hemijske promjene su se iznosila kroz vijekove, ali je bitno da je naučni proces otkrivanja pozadine ovih zapažanja doveo do tehnološkog progresa tokom posljednjeg vijeka. Naučna metoda korelacije zapažanja se zasniva na konstrukciji hipoteza i testiranja istih u odnosu na druga zapažanja kao i na mjerenju i posebno provedenim eksperimentima. Ako sve ovo potvrdi hipotezu ona je validna, ako ne mora se kreirati i testirati nova hipoteza. Nauka je međutim više od filozofije jer ona ima svoju svrhu. Iskorištavanje naučno zasnovanih otkrića, uglavnom za dobrobit čovječanstva, predstavlja obilježje 19. i 20. stoljeća. Analitičke metode su zasnovane na testiranju spornog materijala, a na osnovu postojećeg znanja o toj materiji. Analitičke metode rada imaju značaj u mnogim poljima rada, a jedno od njih je i istraživanje krivičnih djela. Forenzička nauka koristi mnoge analitičke tehnike za identifikaciju, mjerenje i komparaciju. Komparacija je bitna u mnogim poljima kriminalističkih istraga (tragovi krvi, staklo, boja, vlakna) koji se mogu naći na licu mjesta ili su preneseni sa lica mjesta na počinioaca). Takođe, otisci alata, prstiju ili obuće izvršioca se takođe mogu naći na licu mjesta. Bitno je dokazati da li se ti tragovi slažu sa mogućim porijeklom i ako se slažu da li je moguće da potiču iz nekog drugog izvora. Slično tome identifikacija i komparacija su osnova za forenzičko ispitivanje dokumenata (Ellen, 1997, str. 1-2).

Uobičajena definicija dokumenta je da je to nešto što sadrži informacije. Iako se informacije mogu čuvati i elektronski dokumenti koji se podrazumijevaju u ovoj oblasti vještačenja su oni koji su sačinjeni od papira, ali u isto vrijeme se može misliti i na druge materijale kao što su table, zidovi ili čak ljudska tijela koja mogu sadržavati pisane poruke. Informacija koja se nalazi u dokumentu se može posmatrati na dva nivoa i to: podaci o onom što se željelo prenijeti onim što je napisano u dokumentu i dublji nivo na kojem se mogu naći manje očigledni dokazi (Ellen, 1997, s. 2).

U tom drugom polju se nalaze informacije o identitetu skriptora, izvoru sredstva za pisanje, prisustvu tragova brisanja ili unosa, kao i mnogi drugi faktori. Ovaj nivo je u stvari osnovno polje djelovanja ove vrste vještačenja.

Ukoliko je dokument izmjenjen od vitalnog je značaja pronaći te tragove koji ukazuju na njegovu izmjenju, i oni su kao takvi bitni za građanske i krivične postupke u kojim se takvi dokumenti mogu koristiti. Iz ovih razloga većina takvih dokumenata se treba istražiti od strane forenzičkog vještaka čiji se zaključci dostavljaju sudu u pisanom obliku i daju se usmeno na sudu. Materijal do kojeg se dođe komparacijom spornog dokumenta sa nespornim materijalom može dati veoma značajna saznanja tokom postupka što znači da se može uspostaviti veza između krivičnog djela i osobe ili se određena osoba može isključiti iz daljeg postupanja. Princip koji je osnova svih ovih istraživanja je testiranje različitih parametara i referenci u odnosu na postojeće znanje materije kako bi se došlo do zaključka. Takođe, tokom ispitivanja dokumenata mogu se koristiti i druge metode sem komparacije. To su metode koje mogu otkriti ono što oko ne može vidjeti, a mogu ponuditi vrijedne informacije tokom istrage (Ellen, 1997, s. 2).

Suprotno analizi rukopisa kroz dijagnostiku osobnosti u grafologiji, u praksi forenzičkog ispitivanja rukopisa postoji interesni smjer u odgovaranju na pitanje: potiče li inkriminirani rukopis od jedne određene osobe? Forenzička analiza napisanog teksta se ograničava na tačnu analizu grafičkog činjeničnog stanja i određivanje približnog stepena sličnosti ili različitosti s na isti način analiziranom skupinom karakteristika drugog rukopisa. Ocjena konstelacije nalaza utiče na odgovor na pitanje o zajedničkom autorstvu. Prije izdvajanja grafičkog činjeničnog stanja,

kod kojeg se za razliku od grafologije ne određuje sadržaj simbola karakteristika napisanog teksta, nego njihova objektivna informacijska vrijednost o načinu stvaranja napisanog teksta na razini slova i fragmenata, slijedi provjera materijala napisanog teksta kroz postupak fizikalno-tehničkog i fizikalno-optičkog ispitivanja dokumenta bez njegova uništavanja. Ovdje je riječ o stereo-mikroskopskoj pretrazi s različitim intenzitetom i smjerom osvjetljenja – infracrveno (IC) i ultra-ljubičasto (UV) ispitivanje refleksije, ispitivanje luminiscencije i pretraga na latentne tragove otiska i ujednačenost pokrivenosti. Cilj ovoga postupka je utvrditi je li kod ispitivanog materijala riječ o primarno (prvobitno) napisanom tekstu ili postoje tragovi manipulacija kao što su prethodne intervencije ili naknadne izmjene. U nastavku u usporednoj analizi se prvo izdvajaju *opće karakteristike* koje se mogu naći u svakom napisanom tekstu. One se ili mogu mjeriti – *položaj napisanog teksta, veličina ili širina* (karakteristike ove vrste se u praksi često samo nagađaju) ili se mogu opisno sažeti – *tok redova, oblik lukova ili kvaliteta nanosa*. Za svrhu identifikacije je vrijednost ovih karakteristika razmjerno niska. Nasuprot tome se kod izdvajanja *posebnih karakteristika*, koje se ne mogu naći u svakom napisanom tekstu, obuhvaćaju one posebnosti koje predstavljaju individualno udaljavanje i daljnji razvoj autora neovisno o školskom predlošku: *varijante istozvučnih slova, način vezivanja slova, smetnje, posebnosti kretanja ili upadljivi oblici slova*. Ova skupina karakteristika je bliža stvarnoj identifikacijskoj vrijednosti u odgovoru na pitanje o autorstvu (Hecker, 1996, s. 6).

Osnove kriminalističke/forenzičke rukopisne identifikacije podrazumijevaju (NFSTC, 2009):

- ne postoje dva različita skriptora koja dijele identičnu kombinaciju rukopisnih karakteristika;
- svaki skriptor ima normalnu rukopisnu varijaciju/varijabilitet;
- skriptor ne može sakriti svoj nivo vještine pisanja.

Osnove poređenja/komparacije u kriminalističkoj/forenzičkoj rukopisnoj identifikaciji podrazumijevaju:

- kvantitativnu i kvalitativnu dovoljnost spornog i nespornog uzorka;
- da su sporni i nesporni uzorci međusobno komparabilni (da sadrže dovoljan broj na istovrstan način nastalih karakteristika), odnosno da se dovoljan broj rukopisnih karakteristika koje je međusobno moguće porediti nalazi i u spornom i u nespornom uzorku.

U nalazu mora biti detaljno opisan materijal dostavljen na vještačenje (predmet vještačenja). Mora se konstatirati pravilnost ili nepravilnost u postupku pakiranja, da li su na predmetima vještačenja nastupile kakve promjene i koje, te uslijed čega, i od kakvog su utjecaja na ishod vještačenja. Prikaz predmeta vještačenja mora biti takav da u svako doba omogućava njegovu identifikaciju. Slijedi prikaz pitanja i zahtjeva postavljenih vještaku, primjenjenih metoda i sredstava (instrumentarij) i polučeni rezultati. Jezične formulacije moraju biti takve da predstavljaju vjernu sliku ustanovljenog činjeničnog supstrata i stanja koji su bili predmet vještačenja, bez ikakvog uopćavanja ili operiranja s pretpostavkama i vjerojatnošću. Ako vještak nije mogao utvrditi pravo činjenično stanje, on to mora u nalazu istaknuti. Nalaz mora biti iscrpan i jasan. Sadržaj nalaza treba biti stvaran odraz onoga što je vještak opazio tijekom vještačenja, korištenjem svog posebnog stručnog znanja i/ili umijeća i raspoloživog instrumentarija. Mišljenje (zaključak) treba biti sažeto i jezgrovito formulirano. Ono je znanstveno utemeljen odgovor na postavljena pitanja i zadatke tijela postupka. Zaključak kao tvrdnja, mora biti obrazložen. Posebno treba naglasiti činjenice na kojima se tvrdnja temelji, na

koji je način izvedena i u kojoj su mjeri izvedene činjenice pouzdan temelj za izvođenje tvrdnje. Ako je tvrdnja dana s rezervom, zašto je dana itd. Kako je istaknuto mišljenje vještaka mora biti nepristrano i u skladu s pravilima znanosti i/ili vještine koje je u tijeku vještačenja primjenio vještak. Mišljenje je logički znanstveni sud o činjenicama iz nalaza, što znači da mora logički proizilaziti iz rezultata dobivenih ispitivanjem predmeta vještačenja, a u svezi s postavljenim pitanjima i zadacima vještaku od strane tijela postupka. Osim što mora biti jasno izloženo, mišljenje mora biti potkrijepljeno dokazima. Vještaci su dužni u zapisniku o vještačenju navesti opće i posebne ekspertizne verzije koje su postavili u tijeku vještačenja, a ne samo konačan rezultat, jer važan je i put do rezultata (Modly, 2003).

Dvije različite individue nikada ne mogu imati potpuno identične rukopise. Individualne varijacije u pisanju, koje su povezane sa mehaničkim, fizičkim i mentalnim funkcijama čini praktično nemogućim da se svi ovi faktori mogu doslovno reproducirati od strane dvije različite osobe na isti način. Ove varijacije se očekuju u neravnomjernom uglu i pravcu pisanja, brzini, pritisku, razmaku između slova i riječi, relativnoj dimenziji slova, vezanju slova, potezima sredstva za pisanje, vještini pisanja, načinu držanja sredstva za pisanje itd. Nadalje, mnogi drugi faktori pored čistih rukopisnih karakteristika se moraju uzeti u obzir. Način organizacije pisanja u zadatom prostoru (topografska obilježja, op. autora) može biti jedinstven kao i sam rukopis. Margine, razmaci, zbijenost rukopisa, ubacivanje riječi u postojeće rečenice i poravnanje su rezultati ličnih navika. Slaganje slova u riječima po pravopisnim i gramatičkim pravilima može biti karakteristično, i ako je tako može se koristiti kao individualno obilježje u identifikaciji (Saferstein, 2007, s. 499).

Oblast vještačenja dokumenata, generalno, pored vještačenja autentičnosti dokumenata kao cjeline, odnosno rukopisa, kao jednog od najčešćih elemenata koji se istražuju u okviru ove oblasti, podrazumijeva i sljedeće oblasti/sfere interesa:

- Istraživanje i identifikacija pisaaćih mašina i sistema pisaaćih mašina
- Istraživanje i identifikaciju daktilografa
- Istraživanje i identifikaciju foto-kopirnih uređaja i ispitivanje fotokopiranih dokumenata
- Istraživanje i identifikaciju sredstava za pisanje
- Različite vrste ispitivanja koja se odnose na podloge za pisanje (određivanje hemijskog sastava, mehanički testovi, mjerenje fluorescencije, apsorpcije i sl.)
- Analize boja i mastila (hemijski sastav, mjerenja spektralnih svojstava-fluorescencija, luminiscencija, apsorpcija, hromatografija-tankoslojna, u tečnom obliku)
- Utvrđivanje starosti dokumenta ili nekih njegovih sastavnih dijelova (apsolutna i relativna starost)
- Analiza i identifikacija tiskarskih tehnika koje se koriste u nastanku dokumenta
- Hemijska analiza tonera i boje koje koriste računarski printeri-štampanci, odnosno fotokopirni uređaji
- Istraživanje i identifikacija otisaka pečata, faksimila otisaka suhih žigova
- Vještačenje slabo vidljivih ili uništenih sadržaja dokumenata
- Vještačenje papirnih novčanica
- Vještačenje kovanog novca

Iz naprijed navedene liste je vidljivo da su sfere spoznaja koje bi trebali posjedovati vještaci ove struke jako raznolike, te da se znanja koja su potrebna, jako teško, mogu steći isključivo kroz univerzitetško školovanje, te da je edukacija po zaposlenju neophodna, odnosno samo

ona omogućava formiranje kompletne ličnosti vještaka ove oblasti. Pored ovih činjenica bitno je naznačiti da pojedine segmente koji su naprijed navedeni vještaci, vrlo često, i pored svih svojih znanja i spoznaja, ne mogu obavljati samostalno (u određenom broju slučajeva im je, ako npr. nisu hemičari po struci, neophodna stručna pomoć osoba te struke u segmentu ispitivanja dokumenata iz domena te struke), odnosno, te poslove ne mogu obavljati bez odgovarajuće opreme (u novije vrijeme su to napredni video-spektralni sistemi, uređaji za elektro-statičko vizualiziranje utisnutih tragova, posebni mikroskopi, različite hemijske analize itd.).

VJEŠTACI ZA ISPITIVANJE DOKUMENATA I RUKOPISA

Nema nikakve sumnje da je iznimno teško postati potpuno obučeni forenzički ekspert za ispitivanje dokumenata. Većina forenzičkih eksperata u ovoj oblasti su obučeni i zaposleni u državnim laboratorijima. Diplomanti se zapošljavaju u tim laboratorijima i prolaze obuku u trajanju dužem od dvije godine pod mentorstvom iskusnijih kolega prije nego što preuzmu svoje vlastite slučajeve. Takođe, tu su i privatne laboratorije koje vode stručnjaci obučeni u državnim laboratorijima. U Britaniji postoji samo par načina da se dođe do ovakve vrste obuke za ljude koji žele postati stručnjaci u ovoj oblasti. Jedan od načina nudi i Udruženje forenzičkih vještaka u cilju sticanja diplome vezane za obuku u ovoj oblasti, međutim taj pristup nije naišao na jedinstvenu podršku od strane struke. Dakle, vještaci za ovu oblast trebaju biti registrovani od strane Vijeća za registraciju forenzičkih praktičara (CRFP-Council for the Registration Forensic Practitioners) koje ocjenjuje da li je osoba koja se prijavljuje dovoljno stručna za taj posao. Dodatno na ovu registraciju mnoge laboratorije (i državne i privatne) traže i eksternu akreditaciju po standardima kao što su NAMAS⁶ i ISO 9000 koji ukazuju na adekvatan sistem kontrole kvaliteta u tim laboratorijama (White, 2004).

I pored toga, vrlo je teško osobama koje nisu eksperti da prepoznaju da li je neko od vještaka stručan ili nije. U tom smislu od pomoći su različita udruženja eksperata koja kroz članstvo daju kredibilitet svojim vještacima. Na pravilan način obučeni vještaci će uz odgovarajuću opremu biti u mogućnosti da se registruje od strane CRFP⁷ (White, 2004).

Osobe-praktičari u ovoj oblasti mogu biti uposlenici sa punim radnim vremenom ili djelomičnim radnim vremenom i obično se nazivaju forenzički naučnici, forenzički vještaci za dokumente, vještaci za dokumente, eksperti za dokumente ili eksperti za rukopise. Ta osoba može raditi u privatnom sektoru, biti dio univerziteta ili neke policijske laboratorije. Obično su te osobe nosioci naučnih zvanja, ali to sve može zavisi od tradicije konkretne države iz koje potiču. Postoje neke podjele koje se odnose na sama ispitivanja unutar ove oblasti. Neki vještaci se fokusiraju na ispitivanje rukopisa i sredstava pisanja, dok se drugi fokusiraju na ispitivanja izmjena na dokumentima i analizi boja i mastila. Iako postoje brojne tehnike koje se koriste u ovoj oblasti ipak se sve svodi na sposobnost dobro obučenog naučnika da sprovede potrebno istraživanje. Međutim, sa razvojem naprednih metoda kao što je elektronski skenirajući mikroskop, ova oprema je počela imati značajnu ulogu u ovoj oblasti. Stoga je poznavanje ovih sistema velika prednost za vještaka (Ellen, 1997, s. 3).

⁶ National Alliance of Medical Auditing Specialists (prev. Državno udruženje za medicinsku reviziju specijalista), prema <http://namas.co/> (04.04.2023).

⁷ Više o navedenom tijelu vidjeti u Hadley, Fereday, 2007, s. 83. Ovo tijelo je djelovalo u Velikoj Britaniji.

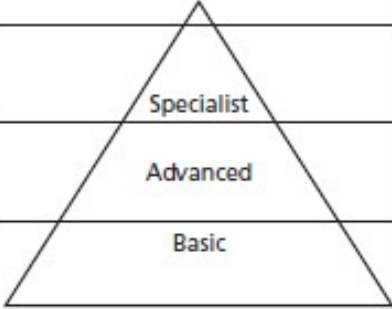
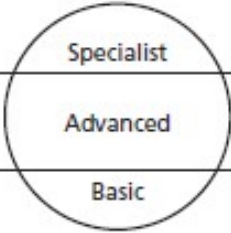
U vezi potrebnih kvalifikacija vještaka, Ellen navodi da je veliki broj različitih disciplina uključeno u ispitivanje dokumenata, ali niti jedna ne vodi do jedinstvene akademske kvalifikacije. Hemičari, fizičari, biolozi smatraju da imaju svoju funkciju u ovom polju. Međutim, primjerice u Njemačkoj, psiholozi su ti koji većinom rade na komparaciji rukopisa, ne da bi izučavali psihologiju skriptora, već zato što se rukopis smatra jednim aspektom ljudskog ponašanja. Bez obzira iz koje discipline dolazi vještak, mora postojati osnovna naučna obuka za ovu vrstu poslova. Iako se samo možda neke od tehnika uče tokom akademskog studija neophodna je obuka kroz posao. Ovo je jedini trenutno dostupan način da bi se postigla naučna ekspertiza. Pokušalo se na različitim univerzitetima organizirati predavanja vezano za ispitivanje dokumenata, međutim nedovoljan broj sati je učinio da oni ne budu adekvatni. Laboratoriji za ispitivanje dokumenata bi konstantno trebalo da imaju nove osobe na obuci ili što je manje moguće da se ovi ljudi pokušaju zaposliti kao asistenti vještacima koji imaju privatnu praksu. Iako danas postoje tzv. diplome forenzičara, u većini zemalja svijeta se pored toga traži i odgovarajuća certifikacija od određenih strukovnih udruženja (npr. ABFDE⁸). Bez obzira na način upošljavanja, praktično u svim zemljama, on može samostalno raditi samo kada zadovolji određene standarde. Takođe, ovi vještaci su sami zaduženi za izgradnju svoje reputacije. Mnogi vještaci ove struke iz privatnog sektora su nekada bili uposlenici policijskih laboratorija gdje su i prošli odgovarajuću obuku. Nije svaka osoba koja vrši vještačenja dokumenata prošla odgovarajuću obuku niti je dostigla nivo znanja koji je potreban. Stoga je veoma bitno postaviti standarde obuke kao i kvalifikacije koje su potrebne da bi se neko zvao vještakom za dokumente. Bez ovoga svaka osoba može otvoriti kancelariju i tvrditi da je vještak za dokumente. Činjenica je da klijent ne može napraviti razliku između kompetentnog vještaka i šarlatana. I sudovi nekada u svojim procjenama ove vrste vještaka griješe. U većini slučajeva oni vrednuju vještaka na osnovu njegovog iskustva. Iskustvo je činjenica koja slabo odražava sposobnost jednog vještaka. Tako se dešavalo da vještaci tvrde da imaju veliko iskustvo, a u isto vrijeme pokazuju veoma malo stručnosti u izvršavanju svog posla. Očigledno je da postoji problem za korisnike usluga ove vrste vještačenja u segmentu odabira kvalifikovanog stručnjaka. Postoji i prilična konfuzija između grafologa i onih stručnjaka koji rade forenzičko ispitivanje rukopisa (Ellen 1997, str. 4-5).

Naučna metoda rada je zadovoljena kada se na ispravan način izvrši procjena dokaznog materijala koji se nalazi u dokumentima. Međutim, to nije uvijek slučaj. U svijetu još uvijek postoje praktičari koji koriste metode koje se ne mogu na ovaj način opisati. Zaključci se zasnivaju na nedovoljnom dokaznom materijalu, a sa velikim stepenom vjerovatnoće i sama vrijednost pravilne dedukcije je podcijenjena. Ovo je naročito poznato u slučajevima komparacije rukopisa gdje „eksperti“ rade bez odgovarajuće obuke ili metode rada. Njihov rad je zasnovan isključivo na njihovom instinktu, a rezultati se dobijaju na nekonvencionalan način. Većina vještaka za dokumente međutim prati standardne metode koje su ovdje navedene i predstavljaju vrijedno sredstvo tokom istrage. U bilo kojoj nauci postoje područja vjerovatnoće, potpuno znanje neke materije se nikada ne može postići. U drugim oblastima, naročito onim zasnovanim na tačnim mjerenjima, analize se zasnivaju na tim mjerenjima i dobijaju se precizni rezultati. Većina rada vještaka za dokumente spada u prvu kategoriju. Komparacija rukopisa ne dozvoljava tačna mjerenja stoga precizna kalkulacija vjerovatnoće da su dva rukopisa potekla iz istog izvora ne može biti izvršena. Ovo znači da mora postojati određen stepen subjektivnosti. Bez tehnike

⁸ American Board of Forensic Document Examiners (prev. Američko udruženje forenzičkih vještaka za dokumente), prema <http://www.abfde.org/> (04.04.2023).

koja automatski proizvodi tačne rezultate, bilo koja analitička metoda mora zavisti od iskustva i stručnosti samog analitičara. Međutim, moraju se poštovati i granice svake analitičke metode (Ellen, 1997, s. 3).

Proces vještačenja dokumenata se prema Vodiču UN ureda za droge i kriminalitet odvija na četiri moguća nivoa (faze), vidi sliku 1. (UNODC, 2010, s. 5).

	Immigration and border control-type settings	Forensic science laboratory settings
PHASE 4		
PHASE 3		
PHASE 2		
PHASE 1		

Slika 1. (UNODC, 2010, s. 5)

Prve dvije faze se odnose na osnovnu-početnu analizu dokumenata koja se najčešće provodi u procedurama službi za imigraciju.

Druge dvije faze se odnose na napredna vještačenja dokumenata od kojih faza 4 uključuje kompletno vještačenje dokumenta.

Prema istom dokumentu preduslovi stručnosti vještaka za faze 3 i 4 su (u smislu predmeta ovog rada, na njega se odnosi prije svega faza 4)(UNODC, 2010, str. 10-11):

- Minimum bakalaurat (VSS) sa naglaskom na nauku npr. hemija, forenzičke nauke ili slične oblasti. Ovo je preporuka za ulazni nivo. Osoblje u fazi 4 bi već trebalo da posjeduje znanja faze 3.⁹
- Znanje o tehnološkim inovacijama u ovoj oblasti
- Znanje i vještina korištenja naprednih uređaja i opreme u ovoj oblasti
- Znanje i vještina objavljivanja relevantnih članaka iz ove oblasti
- Sposobnost izrađivanja novih metodoloških i istražnih projekata
- Poznavanje međunarodnih akreditacionih znanja za identifikacione i sigurnosne dokumente
- Učešće u proficijency testovima
- Minimum 5 godina iskustva u punom radnom vremenu kao vještak za dokumente

⁹ U fazi 3 preporuke za uslove su: pet godina iskustva u fazi 2 (rad u imigracionim službama vezano za dokumente), minimum bakalaurat (VSS).

- Uspješno završen kurs pedagoške grupe predmeta
- Spremnost da demonstrira i predstavi koncepte vezane za ovu oblast vještačenja

Dotadne specifičnosti vezene za vještake za rukopise UNODC, 2010, s. 20):

- Spoznaja o različitim faktorima koji utiču na rukopis npr. položaj prilikom pisanja, fizičko stanje skriptora, uticaj alkohola, podloga za pisanje i sredstvo za pisanje
- Znanje i sposobnost razlikovanja različitih metoda krivotvorenja rukopisa
- Sposobnost prikupljanja nespornih rukopisa
- Mogućnost uočavanja detalja rukopisa
- Sposobnost analiziranja, poređenja i procjene karakteristika rukopisa
- Sposobnost poređenja individualnih karakteristika spornog i nespornog rukopisa.

Ellen (1997, str. 5-7) za osnovnu literaturu iz ove oblasti preporučuje knjige sljedećih autora: A.S. Osborn (1910, 1929), W.R. Harisson (1958, 1966), O. Hilton (1982), V.P. Conway (1982) i L. Michel (1982). Pored knjiga preporučuje i stručne i naučne članke objavljene u odgovarajućim naučnim žurnalima. Ono što je značajno naglasiti je činjenica da, danas, postoje brojni literaturni izvori, i opšte forenzičke provenijencije, i oni usmjerenog sadržaja ka ovoj vrsti forenzičke aktivnosti. Isti uključuju, ne samo knjige i udžbenike, već i članke i istraživačke studije publikovane u brojnim naučno i profesionalno relevantnim žurnalima. Neke od takvih izvora moguće je vidjeti na internet stranicama relevantnih profesionalnih udruga (kao primjer navodimo Američko udruženje vještaka za sporne dokumente-ASQDE, na čijoj se stranici nalazi lista literaturnih izvora koje navedeno udruženje posjeduje i predlaže za edukaciju, kao i digitalna biblioteka unutar koje je moguće koristiti i određene digitalizirane izvore¹⁰). Sličan sadržaj možemo vidjeti i unutar dokumenta Američkog odbora forenzičkih vještaka za ispitivanje dokumenata (e. American Board of Forensic Documents Examiners-ABFDE) pod nazivom "ABFDE Syllabus/Bibliography of selected books and articles related to Forensic Document Examination"¹¹ ("ABFDE Silabus/Bibliografija izabranih knjiga i članaka u vezi sa Forenzičkim vještačenjem dokumenata").

PROFESIONALNI STANDARDI U OBLASTI VJEŠTAČENJA DOKUMENATA I RUKOPISA

Kada je riječ o profesionalnim standardima ove oblasti vještačenja, oni se odnose na sve važnije sadržaje ove forenzičke discipline koji mogu doći do izražaja u radu vještaka. Oni, između ostalog, tretiraju i pitanja koja smo obrađivali u prethodnom izlaganju. Pa tako standardi tretiraju pitanja: djelokruga vještačenja ove forenzičke discipline, neophodne standarde i kriterije obuke vještaka, načine postupanja sa različitim oblicima spornih dokumenata, korištenja stručne terminologije, načine iskazivanja mišljenja o provedenom vještačenju, načine postupanja unutar pojedinačnih podoblasti vještačenja (npr. rukopisi, otisci pečata, tekstualni sadržaji različitog porijekla itd.) itd.

Po ovim pitanjima više vidjeti na stranici Naučne radne grupe za forenzičko ispitivanje dokumenata (e. Scientific Working Group for Forensic Document Examination¹²-SWGDOC).

¹⁰ Više vidjeti: <https://www.asqde.org/historic-texts.html> (31.01.2023).

¹¹ Više vidjeti: <https://abfde.org/wp-content/uploads/2019/04/ABFDE-Syllabus.pdf> (31.01.2023).

¹² Više vidjeti: <https://swgdoc.org/index.php/standrds/published-standards> (25.01.2023).

Važno je napomenuti da je ova organizacija imala značajnu ulogu u izradi ASTM¹³ standarda za ovu oblast vještačenja od 2000. do 2012. godine nakon čega izdaje vlastite standarde.

Takođe, značajnu ulogu u standardizaciji ove oblasti vještačenja ima i Američki odbor forenzičkih vještaka za ispitivanje dokumenata (e. American Board of Forensic Documents Examiners-ABFDE) koja, između ostalog, provodi i odgovarajuće programe akreditacije vještaka na osnovu odgovarajućeg programa i predpristupnih kriterija¹⁴.

U okviru Američke akademije za forenzičke nauke (e. American Academy of Forensic Sciences-AAFS) djeluje Sekcija za ispitivanje dokumenata (e. Questioned Documents Section) koja je u saradnji sa Odborom za standarde AAFS (e. Standard Board AAFS) i Američkim nacionalnim institutom za standardizaciju (e. American National Standards Institute-ANSI) usvojila niz standarda koji se bave različitim pitanjima iz djelokruga rada ove forenzičke discipline¹⁵.

Od organizacija sličnog djelokruga rada vrijedno je spomenuti i: Američko udruženje vještaka za sporne dokumente (e. American Society of Questioned Document Examiners-ASQDE), Jugozapadnu asocijaciju forenzičkih vještaka za dokumente (e. Southwestern Association of Forensic Document Examiners-SWAFDE) i Jugoistočnu asocijaciju forenzičkih vještaka za dokumente (e. Southeastern Association of Forensic Document Examiners-SAFDE).

Kada je riječ o Evropskoj uniji nezaobilazni su standardi Evropske mreže forenzičkih instituta (e. European Network of Forensic Science Institutes-ENFSI) odnosno radnih grupa: Evropske mreže vještaka za dokumente (e. The European Document Experts Working Group-EDEWG) i Evropske mreže forenzičkih vještaka za rukopise (e. European Network of Forensic Handwriting Experts-ENFHEX). Rezultat rada jedne od ovih radnih grupa je, između ostalog, i Priručnik najboljih praksi za forenzičko vještačenje rukopisa (e. Best Practice Manual for the Forensic Handwriting Examination) koji sadrži elemente standardizacije u vezi djelokruga rada, osoblja, opreme, komparativnog materijala, metoda i sl.¹⁶ U vezi sa ovom organizacijom značajno je spomenuti da je član navedene organizacije i jedan forenzički institut iz Bosne i Hercegovine (Centar za forenzička ispitivanja, vještačenja i istraživanja Federalne uprave policije Ministarstva unutrašnjih/unutarnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine) čiji vještaci učestvuju u radu pomenutih stručnih tijela-radnih grupa.

Organizacije koje objavljuju analizirane standarde i procedure, zbog obima rada, samo navodimo, a za šire upoznavanje sa standardima i procedurama, zainteresiranim, preporučujemo da se sa dostupnim standardima i procedurama upoznaju putem ponuđenih izvora (linkova).

¹³ Američko udruženje za ispitivanje i materijale, e. American Society for Testing and Materials.

¹⁴ Više vidjeti: <https://abfde.org/study-for-the-test/> (25.01.2023).

¹⁵ Više vidjeti:

https://www.aafs.org/research-insights-featured/search?_page=1&keywords=questioned%20documents%20standard&_limit=7&status_standard=2%2C4 (05.04.2023).

¹⁶ Više vidjeti: <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2022/12/4.-BPM-Edition-4-Draft-20220822-3-1.pdf> (25.01.2023).

ZAKLJUČAK:

Jedan rad ove vrste i sadržaja nije dostatan da bi prikazao sve što se odnosi na naznačenu problematiku. Isti je skroman doprinos prikazu ove teme i približavanju široj profesionalnoj zajednici koja u svom radu koristi rezultate ove forenzičke discipline.

U radu smo izvršili prikaz nekih (po izboru autora najznačajnijih i najrelevantnijih) izvora za profesionalne standarde u svijetu (ne umanjujući značaj i ostalih standarda ove vrste).

Značaj analiziranih standarda i procedura je neupitan. U tom smislu sve domaće forenzičke agencije bi iste trebale poštovati, promovirati i u najvećoj mogućoj mjeri iste implementirati kroz razvijanje i usvajanje vlastitih pisanih standarda i procedura (između ostalog i kroz proces akreditacije, usvajanja i implementiranja standarda ISO 17025).

Sve navedeno bi trebalo voditi ka višem nivou razumijevanja ove oblasti vještačenja (i rezultata koje ista produkuje kroz svoje pisane nalaze) od strane pravosudnih autoriteta i u konačnici višem nivou pravne sigurnosti.

LITERATURA

- AAFS. "Search: Questioned Documents Standard", https://www.aafs.org/research-insights-featured/search?_page=1&keywords=questioned%20documents%20standard&limit=7&status_standard=2%2C4 (05.04.2023)
- ABFDE (2002). Syllabus/Bibliography of selected books and articles related to Forensic Document Examination". Houston: ABFDE
- ABFDE. "Study for the Test", <https://abfde.org/study-for-the-test/> (05.04.2023)
- "A Simplified Guide To Forensic Document Examination Resources & References", <https://www.forensicsciencesimplified.org/docs/resources.html> (05.04.2023)
- ASQDE. Digital Library, <https://www.asqde.org/historic-texts.html> (04.04.2023)
- Bauer, H. (1940). Veštačenje pismenih isprava (materijal za pravljenje pisanih isprava i hemijsko ispitivanje domaćeg mastila). Beograd: Štamparija „Jugoslavija“
- Hadley, K., Fereday, M.J. (2007). Ensuring Competent Performance in Forensic Practice Recovery, Analysis, Interpretation and Reporting. London: CRC Press, prema <http://www.crcnetbase.com/doi/abs/10.1201/9781420005028.ch5> (21.01.2015)
- Hecker, M. (1996). Die Untersuchung der Geschlechtsspezifität der Handschrift mittels rechnergestützter Merkmalsextraktionsverfahren-Disertation. Berlin: Humboldt Universität
- Hilton, O. (1982). Scientific Examination of Questioned Documents. New York: Elsevier North Holland Inc.
- Huber, R.A, Headrick, A.M. (1999). Handwriting Identification-Facts and Fundaments. Boca Raton, New York: CRC Press
- Ellen, D. (1997). The Scientific Examination of Documents Methods and Tehniques. London: Taylor & Francis Ltd.
- ENFSI (2022). Best Practice Manual for Handwriting Examination. Wiesbaden: ENFSI
- Modly, D. (2003). Prikaz knjige: "Identitet rukopisa" dr.sc. Željka Sabola, recenzija. Zagreb
- NFSTC (2009). A Simplified Guide To Forensic Document Examination. Florida: National Forensic Science Technology Center
- Osborn, A.S. (1952). Questioned Documents Second Edition. Albany N. Y.: Boyd Printing Co.
- Sabol, Ž. (2003). Identitet rukopisa. Zagreb: Lexis
- Saferstein, R. (2007). Criminalistics An Introduction to Forensic Science New Jersey: Pearson Prentice Hall
- Simonović, Lj. (1956). Veštačenje dokumenata. Beograd: Redakcija časopisa „Narodna milicija“
- SWGDOC. „Published Standards“, <https://www.swgdoc.org/index.php/standards/published-standards> (05.04.2023)
- UNODC (2010). Guide for the development forensic document examination capacity. New York: UN
- UNODC (2011). Staff skill requirements and equipment recommendations for forensic science laboratories. New York: UN
- White, P.C. (2004). Crime Scene to Court The essentials of Forensic Science. Cambridge: The Royal Society of Chemistry

PROFESSIONAL STANDARDS IN QUESTIONED DOCUMENTS EXPERTISES

Review paper

Abstract

Criminalistic/forensic expert examination of documents is a segment of criminal technique, i.e. forensic science. In modern countries, these activities are undertaken by highly specialized services that are frequently under the control of various security structures (judiciary, police, immigration services, etc.). In Bosnia and Herzegovina (as well as in the countries of the former Yugoslavia), these jobs have traditionally been associated with police agencies whose actions fall into the sphere of criminal techniques (more recently, forensics). Certain methods of behaving, ways of functioning, as well as processes linked to staff training and ways of acting within individual activities of this sort of expertise, have been formed via the accomplishment of the aforementioned duties. The purpose of this article is to introduce the field of criminal expert examination of questioned documents, namely the knowledge and conditions that a well-trained expert in this field should have. Furthermore, the work demonstrates in greater detail how the necessary insights and knowledge should be gathered. The fundamental reason for this work's theme is the goal to describe this field from the standpoint of modern science, profession, and established standards that are used around the world. Another motive is the goal to explain the settings of this sector in a scientific and practical manner from the standpoint of international experience. Specifically, the article will examine some of the international standards and procedures for this field of expertise. The preceding study will be based on a survey of comparative literature as well as an examination of the standards and practices of organizations such as: The Scientific Working Group for Forensic Document Examination (SWGDOC), American Board of Forensic Document Examiners (ABFDE), American Academy of Forensic Sciences (AAFS), American National Standards Institute (ANSI), The American Society of Questioned Document Examiners (ASQDE), Southwestern Association of Forensic Document Examiners (SWAFDE), Southeastern Association of Forensic Document Examiners (SAFDE) and The European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI).

Keywords: Questioned Documents Expertises, standards and procedures, Expert training-education

Podaci o autorima

Muamer Kavazović, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. E-mail: mkavazovic@fkn.unsa.ba.

Milan Žarković, Kriminalističko-policijski univerzitet Beograd.
E-mail: milan.zarkovic@kpu.edu.rs.

Marija Lučić-Čatić, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. E-mail: mlucic@fkn.unsa.ba.

Nebojša Bojanić, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. E-mail: nbojanic@fkn.unsa.ba.

